Shiraz University
Journal of *Poetry Studies*
Quarterly, ISSN: 2980-7751
Vol 18, Issue 1, Ser 67, 2026

Extended Abstract

DOI: 10.22099/JBA.2025.52596.4619

Colors and Secrets: The Symbolic and Artistic Role of Colors in the Poetry of Manouchehr Sheibani

Mohammad Farokhzad*

Introduction

Colors have long played a significant role in culture, art, psychology, and human communication. They are not only tools of artistic expression but also bear symbolic, psychological, and social meanings. In Iranian culture, colors have always been intertwined with mystical, mythological, and aesthetic concepts. In Sheibani's poetry, colors are primarily used to convey symbolic and artistic meanings. Through the element of color, the poet expresses his inner states and political and social thoughts in a more impactful way.

Research Method, Background, and Objectives

This study aims first to examine the extent and diversity of color usage in the poetry of Manouchehr Sheibani. It then explores the reciprocal influence of painting on poetry and vice versa, as well as the impact of these two arts on the poet's mindset. Using a descriptive-analytical method, the author investigates the symbolic, artistic, and psychological dimensions of color in Sheibani's poems.

* PhD Candidate in Persian Language and Literature, University of Urmia, Urmia, Iran.
s.farrikhzad2548@gmail.com
Article Info: Received: 2025-03-03, **Accepted:** 2025-08-25
COPYRIGHTS ©2026 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

Previous research on the role of color in Persian literature has mostly focused on classical poets and a few prominent contemporary figures. Sam Khaniani and Vahidiyan Kamyar in "Color in Contemporary Poetry" (2003), and Nikoubakht and Ghasemzadeh in "Symbolic Dimensions of Color in Contemporary Poetry" (2005), have addressed the reflection of color in modern verse from a general perspective. Hasanli and Sedighi in "Color Analysis in Sohrab Sepehri's Poems" (2003), studied the manifestation of color in Sepehri's poetry. Yaghoubi in "Color and Synesthesia in Contemporary Poetry" (2009), offered a broad overview of color in modern verse. Alavi-Moghadam and Sousanpour in "Application of Max Lüscher's Color Psychology Theory in the Critique and Analysis of Forough Farrokhzad's Poetry" (2010), analyzed the psychological aspects of color in Farrokhzad's work. Rouhani and Enayati in "An Analytical Look at the Function of Color in the Poetry of M. Sereshk" (2011), examined color in the poems of Shafi'i Kadkani. Moradi in "Distinctive Color Diversity in the Poems of Hossein Monzavi and Analysis of Its Innovative and Imitative Aspects" (2016), also explored color in Monzavi's poetry.

To date, no independent study has been devoted to the role of color in Sheibani's poetry. This research seeks to fill that gap by analyzing the function and innovative meanings of color in his work.

Discussion

Sheibani's poetry is marked by a strong inclination toward imagery, which contributes to the diversity of color in his verses. Among contemporary poets, black is one of the most frequently used colors, often symbolizing night, darkness, oppression, and societal suffocation. Red is the second most prevalent color in Sheibani's poetry. From a psychological standpoint, red signifies vitality, desire, passion, enthusiasm, power, and life. White symbolizes purity and carries spiritual and calming connotations in various mythologies and religions. In Sheibani's poetry, it is mostly used as an adjective for natural phenomena. Gold, as seen in *Desert Mirages*, presents different imagery compared to his earlier collections. Although the poet distances himself from social currents in this volume, he still reveals a soul entangled in pessimistic and despairing thoughts through internal conflicts.

Green is frequently used to describe natural elements and rarely conveys despair or pessimism, likely due to its life-giving essence. Emerald, a shade of green, also appears as a descriptive term. Purple is rarely seen in both classical and contemporary literature. Psychologically, it is considered a regal color. In Sheibani's poetry, purple is mainly used to describe natural phenomena, with only one instance of symbolic usage. Olive, a yellowish-green created by mixing black and yellow, belongs to the cool color group and is used as an adjective in Sheibani's poems. It symbolizes nature, courage, and resilience.

Conclusion

While the frequency of color usage in Sheibani's poetry has generally declined, the diversity of colors has increased. His use of colors such as lemon, olive, date-brown, and ash—typically confined to

painting—represents a fresh and successful experiment. This innovation could have paved the way for future poets, but Sheibani was recognized more as a successful painter than a poet, which led to his poetry receiving less attention.

Unlike many modernist poets, Sheibani's work exhibits a wide range and frequency of color usage. This richness stems from his skill in painting—an aspect rarely seen in the poetry of other modernists except Sohrab Sepehri. Moreover, the symbolic use of color in Sheibani's poetry, shaped by his political views, often takes on a melancholic and symbolic tone.

Overall, the interplay between painting and poetry in Sheibani's work reveals how each art form influenced the other and shaped the poet's mindset. His poetry suggests that painting had a stronger impact on his literary imagination than vice versa, as many of his poetic images could easily be translated onto a canvas.

Keywords: Color, Manouchehr Sheibani, Symbols, Labor Poetry, Personal Emotions

References

Akbari Gh. H. A. (1999). *Concept and meanings of mystical terms*. Sokhan Gostar. [In Persian]

Alavi Moghadam, M., & Sousanpour, S. (2010). Application of Max Lüscher's color psychology theory in the critique and analysis of Forough Farrokhzad's poetry. *Persian Language and Literature Research, 2*(6), 9–30. https://rpll.ui.ac.ir/article_19259.html [In Persian]

Apeli, E. (1992). *Dream and dream change* (D. Ghahreman, Trans.). Ferdows & Majid. [In Persian]

Babachahi, A. (1994). *Selected poems of Manouchehr Shibani*. Morvarid Publications. [In Persian]

Chevalier, J., & Gheerbrant, A. (2006). *Dictionary of symbols* (S. Fazayeli, Trans.). Jeyhoon. [In Persian]

Dastgheib, A. (2012). *Through the lens of criticism: Collected essays* (Vol. 3). Khaneh Ketab. [In Persian]

Fotouhi, M. (2008). Three voices, three colors, three styles in the poetry of Ghaisar Aminpour. *Adab-Pajouhi*, (5), 9–30. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17358027.1387.2.5.1.3 [In Persian]

Hasanli, K., & Ahmadian, L. (2007). The function of color in Ferdowsi's Shahnameh; Focusing on black and white. *Adab-Pajouhi*, (2), 143–165. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17358027.1386.1.2.5.4 [In Persian]

Hasanli, K., & Sedighi, M. (2003). Color analysis in Sohrab Sepehri's poems. *Journal of the Faculty of Literature and Humanities, 1*(2), 61–103. http://dorl.net/dor/20.1001.1.17352932.1382.1.2.9.7 [In Persian]

Hielens, J. (2003). *Understanding Iranian myths* (A. Tafazzoli & Z. Amoozegar, Trans.). Cheshmeh. [In Persian]

Hojjati, M. A. (2004). *The educational effect of color*. Jamal. [In Persian]

Itten, J. (2001). *The art of color* (A. Shorveh, Trans.). Yassavoli Publications. [In Persian]

Kandari, M. (2006). *Religion and myth in Central America*. Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]

Lahiji, S. (2002). *Keys to the miraculous in the commentary on Golshan-e Raz*. Zavar. [In Persian]

Lüscher, M. (1994). *Color psychology* (V. Abizadeh, Trans.). Dorsa. [In Persian]

Moradi, M. (2016). Distinctive color diversity in the poems of Hossein Monzavi and analysis of its innovative and imitative aspects. *Poetry Studies (Boostan-e Adab), 8*(3), 139–166. https://doi.org/10.22099/jba.2016.3567 [In Persian]

Nikoubakht, N., & Ghasemzadeh, S. A. (2005). Symbolic dimensions of color in contemporary poetry; With emphasis on the poems of Nima, Sohrab Sepehri, and Mousavi Garmaroudi. *Journal of the Faculty of Literature and Humanities, Shahid Bahonar University of Kerman*, (18), 209–239. https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/314681 [In Persian]

Ostovar, M. (2012). *Color*. Raznameh Publications. [In Persian]

Pourhosseini, M. (2005). *The meaning of color*. Honar-e Abi. [In Persian]

Razi, N. (2004). *Mersad al-Ebad* (M. A. Riahi, Ed.). Elmi Farhangi. [In Persian]

Sam Khaniani, A., & Vahidiyan Kakiyar, T. (2003). Color in contemporary poetry. *Language and Literature, 36*(4), 17–33. https://www.sid.ir/paper/11358/fa [In Persian]

Shamisa, S. (1998). *Dictionary of allusions*. Ferdowsi. [In Persian]

Shams Langroudi, M. T. (1998). *Analytical history of modern poetry* (Vol. 1). Nashr-e Markaz. [In Persian]

Sheibani, M. (1945). *Spark*. [In Persian]

Sheibani, M. (1964). *Silent fire temple*. Khayyam Press. [In Persian]

Sheibani, M. (n.d.). *Desert mirages*. Aban Publications. [In Persian]

Vardi, Z., & Mokhtarnama, A. (2007). Color in the tales of Nezami's Haft Peykar. *Adab-Pajouhi*, (2), 167–189. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17358027.1386.1.2.8.7 [In Persian]

Wittgenstein, L. (2002). *On colors* (L. Golestan, Trans.). Nashr-e Markaz. [In Persian]

Yaghoubi, A. (2009). Color and synesthesia in contemporary poetry. *Literary Criticism Studies*, (14), 105–124. https://sanad.iau.ir/Journal/padab/Article/1060127 [In Persian]

Zarrinkoub, H. (1979). *Perspectives on modern Persian poetry*. Toos Publications. [In Persian]

مجله‌ی شعرپژوهی دانشگاه شیراز
بهار ۱۴۰۵
شعرپژوهی
شاپا الکترونیکی: ۷۷۵۱-۲۹۸۰
مقاله‌ی علمی پژوهشی، سال ۱۸، بهار ۱۴۰۵
شماره‌ی اول، پیاپی ۶۷، صص ۱۲۱-۶۰
OPEN ACCESS
DOI: 10.22099/JBA.2025.52596.4619

رنگ‌ها و رازها؛ «نقش نمادین و هنری رنگ در اشعار منوچهر شیبانی»

محمد فرخزاد*

چکیده

رنگ، در میان اقوام و فرهنگ‌های مختلف همواره مفهومی نمادین داشته و اندیشه‌ها و باورهای مختلف را منعکس می‌کرده است. در این میان رنگ در آثار ادبی، عموماً بیانگر اندیشه‌ها و باورهای شاعر یا نویسنده درباره‌ی موضوعی مشخّص بوده است. کارکرد رنگ در شعر شاعرانی که در زندگی واقعی خود با رنگ سروکار داشته‌اند می‌تواند مفهومی عمیق‌تر را منتقل کند. منوچهر شیبانی نخستین شاعر نقّاشی است که بازتاب رنگ در اشعارش گسترده، عمیق، مفهومی و در موارد متعددی نمادین است. این شاعر نقّاش در دهه‌ی بیست خورشیدی نخستین دفتر شعر خود را منتشر کرد که «رنگ‌ها» در آن بازتاب گسترده‌ای دارند. در این پژوهش با بررسی سه مجموعه‌ی شعری شیبانی (جرقه، آتشکده‌ی خاموش، سراب‌های کویری)، کارکرد مفاهیم، اندیشه‌ها و بازتاب نمودهای نمادین و روانشناختی رنگ مورد بررسی قرار گرفت. با پژوهش در انواع رنگ در اشعار شیبانی یک سیر نزولی در کاربرد رنگ‌ها دیده‌می‌شود که نشان‌دهنده‌ی تغییر در اندیشه‌ها و باورهای سیاسی و اجتماعی شاعر به سوی عواطف و احساسات شخصی است که عموماً نشانگر یأس و بدبینی و ناامیدی درونی اوست. کاربرد رنگ‌ها در نخستین دفتر در بیشتر موارد بیانگر مفهومی کنایی و نمادین از رنج و اندوه مردم است؛ امّا سیر رنگ از دفتر جرقّه تا سراب‌های کویری کارکرد سیاسی و اجتماعی خود را از دست داده و جای خود را به یأس و اندوه شخصی می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: رنگ، منوچهر شیبانی، نمادها، شعر کارگری، عواطف شخصی.

۱. مقدمه

رنگ‌ها و باورها و اندیشه‌های نهفته در پسِ آنها از گذشته‌های دور تا به امروز به طُرُق مختلف مورد توجّه انسان بوده است. در بیشتر جوامع هر رنگ نمودار نوعی باور محسوب می‌شده و همواره در اندیشه‌ی بشر معنایی خـاص داشتـه

* دانش‌آموخته‌ی دکتری زبان و ادبیات فارسی، تهران، ایران. s.farrikhzad2548@gmail.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۱۲/۱۳، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۶/۳

COPYRIGHTS ©2026 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the Original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

است. به گفته‌ی محققان «رنگ بازتابی از نور است که به شکل‌های متفاوتی درمی‌آید و این بازتاب مجموعه‌ی وسیعی را شامل می‌شود» (استوار، ۱۳۹۱: ۱).

شیبانی به دلیل زندگی سیاسی‌اش در نخستین مجموعه، برخلاف سپهری اشعاری آمیخته به اندیشه‌های کارگری دارد که به دلیل فضای تیره‌وتار زندگی کارگران و طبقه‌ی فرودست جامعه، نمودار رنگ‌های متنوع به ویژه رنگ سیاه و مفاهیم منعکس کننده‌ی آن است. شیبانی «شعر اجتماعی را از طریق بازآفرینی تازه‌ای از اسطوره‌های ایرانی چه آنچه در گذشته‌ی دور وجود داشته است و چه آنچه از معهودات و مراسم و سنّت‌های روزگار نزدیک به زمان ما بوده‌است، در جامه‌ای از توصیفات داستانی و نمایشی بیان می‌دارد، و از آنجا که هنر نقّاشی مورد علاقه‌ی اوست در شعر خود خاصّه از لحاظ توصیفات به نوعی شعر وصفی می‌رسد» (زرّین‌کوب، ۱۳۵۸: ۱۲۷). تاثیرگذاری عنصر رنگ بر ذهن و زبان شیبانی و همچنین سیر تحوّلی احوالات درونی وی، در اشعارش نمودی کاملاً مشهود دارد. بازتاب پرتکرار رنگ سیاه و مظاهر آن از جمله تیره، تار و کبود بیانگر فضای بدبین و ناامید درونی شاعر است. در شعر شیبانی نمود امید، شادی، خنده و روشنایی بسیار محدود است که این خود نیز نشانی از همان اندوه و ناامیدی درونی اوست. کاربرد رنگ‌ها در سروده‌های شیبانی عموماً برای بیان مفاهیمی نمادین و هنری صورت گرفته و شاعر احوالات درونی و اندیشه‌های سیاسی و اجتماعی خود را به کمک عنصر رنگ به وجهی تأثیرگذارتر بیان نموده است. در این پژوهش بر آن هستیم تا با بررسی اشعار منوچهر شیبانی نخست میزان و تنوع کاربرد رنگ‌ها را در اشعار او مورد بررسی قرار دهیم؛ سپس به تأثیر متقابل هنر نقّاشی بر شعر و شعر بر نقّاشی، و تأثیر این دو هنر بر ذهن و روان شاعر بپردازیم. نگارنده در این پژوهش با استفاده از روش تحلیلی ـ توصیفی، مفاهیم نمادین و هنری و روانشناختی رنگ‌ها را در اشعار شیبانی بررسی کرده است. از این رو این پرسش مطرح می‌شود که مسائل سیاسی، اجتماعی، عواطف و احساسات شخصی و هنر نقّاشی تا چه اندازه در کاربرد نمادین رنگ‌ها در سروده‌های شیبانی مؤثر بوده است؟

۲. پیشینه‌ی پژوهش

آنچه که تاکنون با عنوان پژوهش درباره‌ی رنگ در ادبیات فارسی انجام گرفته است عموماً مربوط به شاعران سنتی و برخی شعرای برجسته‌ی معاصر است. سام خانیانی و وحیدیان کامیار در *«رنگ در شعر معاصر»* (۱۳۸۲) و نیکوبخت و قاسم‌زاده در *«زمینه‌های نمادین رنگ در شعر معاصر»* (۱۳۸۴)، با نگاهی کلی بازتاب رنگ را در شعر معاصر مورد توجّه قرار داده‌اند. حسن‌لی و صدیقی در *«تحلیل رنگ در سروده‌های سهراب سپهری»* (۱۳۸۲)، نمود رنگ را در شعر سپهری مطالعه نموده‌اند. یعقوبی در *«رنگ و حس‌آمیزی در شعر معاصر»* (۱۳۸۸)، با نگاهی کلی به مطالعه‌ی رنگ در شعر معاصر پرداخته است. علوی‌مقدم و سوسن‌پور در *«کاربرد نظریه‌ی روانشناسی رنگ ماکس‌لوشر در نقد و تحلیل شعر فروغ فرخزاد»* (۱۳۸۹)، به تحلیل روانشناسی رنگ در شعر این شاعر پرداخته‌اند. روحانی و عنایتی نیز در *«نگاهی تحلیلی به کارکرد رنگ در شعر م. سرشک»* (۱۳۹۰)، کارکرد رنگ را در سروده‌های شفیعی‌کدکنی بررسی کرده‌اند. مرادی نیز در *«تنوع متمایز رنگ در اشعار حسین منزوی و تحلیل جلوه‌های نوآورانه و تقلیدی آن»* (۱۳۹۵)، به تحلیل و بررسی رنگ در اشعار حسین منزوی پرداخته است. تاکنون پژوهش مستقلی که به بررسی رنگ در اشعار شیبانی بپردازد تألیف نشده

است و نگارنده در این تحقیق بر آن است تا در اشعار شیبانی، کارکرد رنگ‌ها و مفاهیم نوآورانه‌ی آن‌ها را مورد بررسی قرار دهد.

۳. نگاهی به منوچهر شیبانی و آثار او

شیبانی (۱۳۰۳–۱۳۷۰) نقاش، شاعر، مترجم و داستان‌نویس و نواده‌ی فتحعلی خان شیبانی، شاعر برجسته‌ی دوره‌ی قاجار بنا به تاریخ سرایش اشعارش، نخستین کسی است که به پیروی از نیما به شعر نیمایی روی آورد. وی نخستین مجموعه‌ی شعر خود را با نام «جرقه» در سال ۱۳۲۴ به یاری حزب توده منتشر کرد که کاملاً تحت تأثیر افکار و اندیشه‌های کارگری است. «شیبانی در جرقه وارث حس عدالت خواهی شعر دوره‌ی مشروطیت است. او بشر دوستی، تنفر از جنگ، حمایت از ستمدیدگان و رنج‌بران و ترسیم چهره‌ی واقعی زن ایرانی را به عنوان موضوعات اصلی شعر خود بر می‌گزیند و سپس این موضوعات را با وجهی نمایشی و لحنی محاوره‌ای توأم می‌سازد» (باباچاهی، ۱۳۷۳: ۱۰). دومین مجموعه‌ی شعر شیبانی «آتشکده‌ی خاموش» نام دارد که در سال ۱۳۴۳ منتشر شد. در این دفتر شیبانی با نگاهی ملی‌گرایانه و حماسی شماری از اساطیر و ایزدان ایرانی به ویژه «ایزد مهر» را مورد توجّه قرار داده است امّا همچنان فضای ذهنی شاعر با ناامیدی همراه است به گونه‌ای که «بیشتر زمان‌ها به مسائل از زاویه‌ای منفی می‌نگرد. رئالیسم او بسیار تلخ است و در سراسر اشعار آتشکده‌ی خاموش سایه‌ای از تباهی و هراس دوران دیده می‌شود» (دستغیب، ۱۳۹۱، ج ۳: ۲۰۴۷). سومین مجموعه‌ی شعری وی با نام «سراب‌های کویری» در سال ۱۳۵۵ منتشر شد. در این دفتر دیگر نه اثری از اندیشه‌های کارگری و نه نشانی از توجّه به اساطیر و باورهای ملی دیده می‌شود و شاعر بیشتر به عواطف و احساسات شخصی پرداخته است. شیبانی همچنین یک دفتر شعر چاپ نشده به نام «پاریسی‌ها» دارد.

۴. بحث و بررسی

در اشعار شیبانی، تمایل به تصویرسازی بسیار پررنگ است. همین خصیصه باعث تنوع رنگ در اشعار وی شده است. در ادامه به بررسی تنوع و کاربرد هنری و نمادین رنگ در اشعار شیبانی می‌پردازیم.

۴. ۱. رنگ سیاه

در شعر شاعران معاصر رنگ سیاه در شمار پرکاربردترین رنگ‌ها قرار گرفته و با توجّه به مسائل سیاسی و اجتماعی، با کاربردی نمادین با مظاهر آن یعنی شب، تاریکی، ستم و خفقان حاکم بر جامعه به تصویر کشیده شده است (نک: نیکوبخت و قاسم‌زاده، ۱۳۸۴: ۲۲۱–۲۲۲).

این رنگ از منظر روانی نشانگر یأس و ناامیدی است. از سوی دیگر تداعی‌گر غم، وحشت و مرگ شناخته شده و در اندیشه‌ی غربی نمایانگر «مرز مطلقی است که در فراسوی آن زندگی متوقف می‌گردد، و لذا بیانگر فکر پوچی و نابودی است» (رک. لوشر، ۱۳۷۳: ۹۷). در هفت‌پیکر نظامی رنگ سیاه به روز شنبه و گنبد نخست اختصاص دارد و مفاهیمی همچون جهل، نادانی، جادو، فراق و سوگ را بیان می‌کند (رک. واردی و مختارنامه، ۱۳۸۶: ۱۷۲–۱۷۹). رنگ سیاه گاه نمودی مثبت و درخشان دارد. این رنگ در متون عرفانی به عنوان رنگ تجلّی نور ذات و صفات الهی به کار می‌رود (رک. لاهیجی، ۱۳۸۱: ۸۳ و ۱۳۰). در فتوّت‌نامه این رنگ نشانه‌ی کتمان و رازداری است و سالکی که خرقه‌ی سیاه‌رنگ بپوشد

باید اسرار طریقتی خویش را پنهان دارد (کاشفی، سبزواری، ۱۳۵۰: ۶۸). این رنگ در شاهنامه‌ی فردوسی رنگی دو وجهی است؛ از یک سو نمایانگر اموری همچون قدرت و صلابت است و در مواردی به عنوان رنگ اسب بزرگان به کار می‌رود و از سوی دیگر نشانگر وجه شرّ و بدی است که در اهریمن، جادو، فریب و دیو خود را نمایان می‌سازد (رک. حسن‌لی و احمدیان، ۱۳۸۶: ۱۴۶-۱۵۳).

رنگ سیاه پر کاربردترین رنگ در اشعار شیبانی است. این رنگ با بیشترین کاربرد در دو مجموعه‌ی «جرقه» و «آتشکده‌ی خاموش» مهم‌ترین رنگ به شمار می‌رود و در بسیاری از موارد نمایانگر مفاهیمی همچون یأس، ستم، تباهی و تیره‌روزی است. این رنگ در «جرقه» نمایانگر افق دید شاعر از تجارب عینی او از زندگی مردمانی است که همواره در تباهی و فقر به سر برده‌اند. در دفتر «آتشکده‌ی خاموش» این رنگ همچنان نمودار ناامیدی و بدبینی است که با مضامین حماسی و اساطیری آمیخته می‌شود؛ امّا در «سراب‌های کویری» رنگ سیاه اگرچه همچنان صبغه‌ای از ناامیدی و بدبینی را نشان می‌دهد امّا دیگر آن صفت غالب، ترس‌آلود و بدبینانه نیست و بیشتر توصیفی برای پدیده‌ها و اشخاص است.

شیبانی شاهد زندگی دشوار و رنج‌آلود مردم و ستم و خفقان حاکم بر جامعه بوده؛ از همین روی رنگ سیاه در دفتر «جرقه» با واژه‌های تیره، کبود، تار، تاریکی، قیر و شب همراه می‌شود و هنگامی که این کلمات با رنگ سیاه همنشین می‌شوند شدّت تباهی و سیه‌روزی مردم را به تصویر می‌کشند. از نظر شیبانی واژه دارای سه خصوصیت است: «۱. بار تصویری ۲.بار موزیکی ۳. بار فضاسازی» (شمس لنگرودی، ۱۳۷۷، ج۱: ۲۸۲)؛ از این رو در بیشتر موارد هنگامی که از یک رنگ استفاده می‌کند علاوه بر بار تصویری و توصیفی القا شده توسط آن رنگ، بار موسیقایی و فضاسازی آن را نیز مورد توجّه قرار می‌دهد. شیبانی در سروده‌ی زیر به خوبی این موضوع را به تصویر می‌کشد:

«خدای جنگ بنوشید جام **بیهوشی** فکند تیغ و فرو شد به **خواب خرگوشی**
شده است جمله جهان وادی **فراموشی** چو مادران پسر مرده در **سیه‌پوشی**»

(شیبانی، ۱۳۲۴: ۱۳).

بار تصویری برخاسته از رنگ سیاه بر فضای کلی شعر سایه افکنده است. سیاهی و تیرگی حاکم بر فضای سروده، تباهی، مرگ و تاریکی را نشان می‌دهد. همچنین کاربرد واژه‌هایی همچون «جام بیهوشی»، «خواب خرگوشی» و «فراموشی» در قافیه‌ی سروده‌ی بالا همگی سیاهی و تیرگی را تداعی می‌کنند که مفاهیمی نمادین از «غفلت و فراموشی»، «تسلیم» و «عزاداری و سوگواری» هستند. کاربرد این واژه‌ها در کنار رنگ سیاه در پایان سروده، مفهوم کنایی سوگ و اندوه مادران عزادار را بیان می‌کند. همچنین بار موسیقایی و فضاسازی کل شعر علاوه بر به کارگیری صنایع بدیعی و بیانی و تاثیر وزن به صورت ناخودآگاه ارتباطی طولی با بار تصویری رنگ برقرار می‌کنند؛ بدین معنی که در محور عمودی شعر یعنی قافیه، رنگ سیاه با تک‌تک واژه‌ها، موازی پیش می‌رود. در اندیشه و شعر شیبانی یأس و هراس و بدبینی آشکار است که یکی از مهم‌ترین ابزارهای وی برای بیان این موضوع رنگ سیاه و مظاهر آن است. شیبانی در سروده‌ی زیر تصویر مبهم و تاریکی از فضای نمادین جامعه ارائه می‌دهد که با تقابل شفق، تیرگی هوا، از تضادهای درونی موجود خبر می‌دهد:

«زد شفق لیک هوا **تار** و **سیاه** است هنوز/ نتوان گفت **شب** است و نتوان گفت که روز/ چند فانوس به **تاریکی شب** دیده فروز/ کوچه پر ز **شبح**،/ زمزمه‌های **مرموز**/ رسد آهسته به گوش» (همان: ۱۶)

از سوی دیگر در شعر «قتل شاه» که تابلویی از آخرین لحظه‌ی زندگانی ناصرالدین‌شاه است «میرزا رضا کرمانی» را در مفهومی تشبیهی به «ابری سیاه» مانند می‌کند که به جای تیرگی و تاریکی محض، می‌بارد و در روح انقلاب می‌دمد. شاعر در این سروده برخلاف دیگر موارد که رنگ سیاه را در مفاهیمی همچون یأس و تباهی به کار می‌برد آن را مترادف با مفاهیمی همچون «نور»، «مهر»، «زراندود»، «شرق»، «شراره»، «زنده» و «انقلاب» قرار می‌دهد که مفهومی امیدبخش را منتقل می‌کند. شیبانی در این سروده تقابل میان «تاریکی و نور»، «امید و ناامیدی» و «کهنگی و نو شدن» را القا می‌کند:

«از **نور مهر** بود **زراندود** کوهسار/ از سمت **شرق** گشت هوا لحظه لحظه **تار**/ آمد **سیاه ابر** به هر گوشه و کنار/ سنگر نموده و ریخت بجای **شراره، آب**/ آبی که **زنده** کرد همی روح **انقلاب**» (همان: ۴۴)

رنگ سیاه در اشعار شیبانی در برخی موارد صفتی برای ابر است که خود نمادی از ظلمت و تاریکی و خفقان حاکم بر روح جامعه است:

«**ابر سیاهی** پدید شد از سوی کوهسار/ سپهر شد **تیره‌تر** ز **گیسوی** تابدار/ در پس **ابر سیاه** ستارگان گشته **تار**/ کرده نهان ماه **شب** به پرده‌ی سیمین عذار» (همان: ۴۹)

شیبانی در شعر «آتشکده‌ی خاموش» با استفاده از رنگ سیاه و نمودهای آن همچون «نعش سیاه مردمک‌ها»، «دخمه‌ی تاریک» و «مرداب سیه کابوس‌ها» تصویری وهم‌آلود، ترسناک و ناامیدانه را تداعی می‌کند:

«از دمش **دودی سیه** بر چشم‌ها پیچد/ تخم چشمان را میان کاسه بفشارد/ به زیر ابروان دو **حفره‌ی تاریک وحشت‌زا،**/ چنان دو **گور**،/ بر آن **نعش سیاه مردمک‌ها/ خسبیده/ دخمه‌ی تاریک** آتشگاه **خاموش**،/ چو مار **تیره**‌ای بر سینه‌ی کهسار روزان و **شبان** پیوسته می لغزد/ می‌روم سنگین‌فر و آهسته/ در **ژرفای مرداب سیه کابوس**‌های خود/ درون **دخمه‌ی تاریک** دوران ...» (همان، ۱۳۴۳: ۱۰)

رنگ سیاه در «آتشکده‌ی خاموش» دیگر تباهی و سیه‌روزی مردمان را نشان نمی‌دهد بلکه بیانگر صفاتی است که بدبینی و ناامیدی را در اندیشه‌ی شاعر نشان می‌دهد. شیبانی در کاربرد این رنگ همچون سایر رنگ‌ها بیشتر به تصویرپردازی برخاسته از اندیشه‌ها و افکار خود پرداخته است که حکایت‌گر تأثیر مسائل سیاسی و اجتماعی در اندیشه و باور اوست؛ امّا این تصویرپردازی بازتاب عواطف و احساسات شخصی خود شاعر در قالب ناامیدی برخاسته از آن مسائل است. روشن است که شیبانی با اینکه از افکار و اندیشه‌های حاکم بر دفتر «جرقه» فاصله گرفته امّا همچنان تیرگی و تاریکی ناامیدی و بدبینی در اندیشه‌ی او ماندگار بوده است. شیبانی در شعر «عجمی» که به یاد بابک خرّمدین سروده شده و در واقع سروده‌ای نمادین در سوگ آزادی‌خواهان و قهرمانان است، بار دیگر رنگ سیاه را در مفهومی کنایی، غم‌انگیز و یأس‌آلود به کار می‌برد:

«نخل‌ها صف زده بر ساحل شط/ چون **سیه**‌پوش کسانی/ که روانند پی محمل **سوگ‌آور مرگ**/ همه سرها در پیش/ متاثر ز دم **نوحه‌ی** رود.» (شیبانی، ۱۳۴۳: ۵۷)

رنگ سیاه گاه به سنت شاعران گذشته توصیف رنگ چشم و بیان نامهربانی‌ها و بی‌وفایی معشوق است. شیبانی در شعر «تعصب» که یادآور تعصب جاهلانه‌ی اعراب در زنده‌به‌گور کردن دختران است تصویری ترحّم برانگیز و در عین حال زیبا می‌فریند و رنگ چشمان دختر عرب را سیاه و همنشین با واژه‌ی «فتنه‌زا» که خود نمودی از تاریکی است وصف می‌کند:

«چشم بدوزد بدوی بر چشمان **سیه فتنه‌زای**/ ببیند آنجا/ به هر سو به تکاپو، با خنجر/ دو **زنگی** مست خون‌خوار/ **ترسد** از هیبتشان/ پاشد مشتی شن بر آن» (همان: ۴۱)

شیبانی گاه این رنگ را در توصیف زن به کار می‌گیرد. «سیاهکاری» ترکیبی است که بار معنایی منفی‌ای به ذهن متبادر می‌کند امّا شاعر در این سروده آن را با واژه‌ی «محراب» همنشین نموده تا وجهی مقدّس به آن بیفزاید؛ همین تقدّس در کنار واژه‌هایی همچون «خدا»، «آستانه» و «شمع» آشکارتر می‌شود تا شاعر بتواند در مفهومی کنایی خطاب به زن او را با صفت «سیاهکاری» بستاید:

«ای زن خدای عظیم ژرفاها/ سر بر ستون‌های نیاز داغ آستانه‌ات/ می‌سایم/ تا شمع وجودم را/ بر فروزم/ در محراب **سیاهکاری**‌های تو» (همان، بی‌تا: ۳۶)

۴. ۲. سرخ

رنگ سرخ در اشعار شیبانی دومین رنگ پرکاربرد محسوب می‌شود. این رنگ از نگاه روانشناسی، مبَیّن نیروی زندگی، آرزو و تمامی نمودهای میل و اشتیاق و علاقه و شور و قدرت و زندگی است (رک. لوشر، ۱۳۷۳: ۸۶–۸۷). در ادبیات سنتی ایران، رنگ سرخ بهترین و زیباترین رنگ‌ها به شمار می‌رود. این رنگ «دلالت بر شادی و طرب دارد؛ از این رو رنگ روز عید است» (شمیسا، ۱۳۷۷، ج۲: ۶۲۵). از نظر عرفانی رنگ سرخ «نیرو، توان و مصمّم بودن سالک را نشان می‌دهد» (اکبری قوچانی، ۱۳۷۸: ۷۸). این رنگ در وجه نمادین خود رنگ مذکر، رنگ نیروهای درونی، نیروهای بالقوه‌ی پیدایش روان (آنیموس)، خون و ذات است (شوالیه، ۱۳۸۵: ۳۸۹). رنگ سرخ در ادبیات معاصر عموماً نمادی برای شهید است (رک. نیکوبخت و قاسم‌زاده، ۱۳۸۴: ۲۲۳). کاربرد این رنگ در مفهوم نمادین شهید، در کنار «گل» و ایجاد ترکیب «گل سرخ» یا «لاله‌ی سرخ» نمونه‌ای از پیروی شعرای معاصر از ادبیات سنّتی است که معروف‌ترین کاربرد آن در داستان کشته شدن سیاوش و روییدن «لاله‌ی سرخ» از خون اوست. در شعر شیبانی و مخصوصاً در دفتر «جرقه» این رنگ نمود فراوانی دارد.

شیبانی در شعر «ارتش سرخ» که به مناسبت فتح برلین سروده، رنگ سرخ را به عنوان صفت در مفهومی نمادین که بیانگر اندیشه‌های «توده» و «کارگر» است به کار می‌برد. زن و مردی را تصویر می‌کند که بر بالای کوه‌های پر از برف به یک ستاره‌ی سرخ خیره شده‌اند و در دل آرزومند بهبود اوضاع جهان هستند امّا باز همان قصّه‌ی تکراری رویاهای بی-فرجام در پیش است و از این فتح سودی نصیب رعیت دردمند نمی‌شود:

«شمال/ به بالای کوه‌های پر از برف/ به روی یک کله آهنین/ که هست بر آن نقش یک صلیب بشکسته/ زنی ستاده و مردی/..... نگاه دوخته بر آسمان مینا رنگ/ ز لابلای ابرهای همچو حریر/ به یک/ ستاره‌ی **سرخ**» (شیبانی، ۱۳۲۴: ۱۲۸)

شاعر در سروده‌ی دیگری باز هم رنگ سرخ را با هدف بیان اندیشه‌های کارگری به کار می‌برد و از رنج بیهوده‌ی رعیت سخن می‌گوید:

«برون آری ز **کوره** آهنی **سرخ**/ که همچون **اخگری** باشد **فروزان**/ **درخشد** آن به رنگ روشنی **سرخ**/ فرود آری پیاپی پتک بر آن/ برای مفتخواران کار کن کار» (همان: ۸۱)

شیبانی در «آتشکده‌ی سرخ» رنگ سرخ را در تصاویری به کار می‌برد که همچنان نمایانگر روح بدبین و ناامید اوست. هرچند این رنگ در این دفتر گاه به سنت شعرای کلاسیک در توصیف پدیده‌هایی همچون لب، آتش و قلب نیز به کار می‌رود امّا همچنان یأس، ترس و ناامیدی را بازگو می‌کند. در سروده‌ی زیر شاعر تصویری شگفت آفریده است که حکایت از همان روح ناامید و بدبین او دارد. یک زنگی در میان تاریکی تصویر شده است که نمودار تاریکی و اندوه بی‌نهایت است. از سوی دیگر شعله‌های سرخ‌رنگی که می‌تواند خبر از امید و روشنایی بدهند خود دچار وحشت شده و با ترس و لرز خودنمایی می‌کنند:

«سنج می‌کوبد یک زنگی لخت/ لای تاریکی‌ها/ بانگ منحوس،/ لرزه اندازد بر تن/ **شعله**‌های **قرمز** رنگ،/ لرز لرزان به تن تیره‌ی او می‌تابد» (همان، ۱۳۴۳: ۲۳)

شیبانی در سروده‌ای دیگر به نام «غضب» تنها وحشت و اضطراب را تداعی می‌کند. یک منظره‌ی وهم‌آور در میانه‌ی شعر اوج وحشت را نشان می‌دهد، منظره‌ای که با کاربرد رنگ سرخ، دوزخ را در ذهن تداعی می‌کند و باز تحت تأثیر نگاه بدبینانه شاعر نسبت به پدیده‌های جهان هستی است:

«به **دوزخ**/ ز **آتشفشان** کوه‌ها خیزد، آتش/ ز لای سیه دود پیچان مسموم/ پَرَد دم‌به‌دم بوم/ از آن کوه **آتش** برآید صدایی/ به ناگه هیولای وحشت‌فزایی/ **تنوره** کشد.../ تنش **سرخ** و سوزان/ چکد **خونش** از **سرخ** چشمان/ دمادم بنوشد **می** از **سرخ** آتش» (همان: ۱۰۵)

رنگ سرخ در «سراب‌های کویری» بازتاب عواطف و احساسات شخصی شیبانی است. شاعر گاه این رنگ را در مفهومی کنایی برای بیان خشم خود از معشوقی بی‌وفا به کار می‌برد:

«و تو/ که زنده، زنده در ماهیتابه‌ی آسفالت خیابان/ پرپر می‌زدی/ تا **سرخ** شوی/ در روغن **داغ** تحقیر» (همان، بی‌تا: ۲۸)

و گاه آن را به عنوان صفت در تشبیهی زیبا به کار می‌گیرد که همچنان نمودار درون آشفته و بدبین اوست:

«**سرخ** ماران **اضطراب** را/ چنان بر حفره‌ی چشمانم/ لانه ساختی/ که مرگ را/ زیستنی بینگارم/ در پهنه‌ی سیاهکاری تو» (همان: ۳۷)

۴. ۳. سفید

رنگ سفید نماد پاکی است و در اساطیر و ادیان مختلف جنبه‌ی معنوی و آرامش دارد (رک. کندری، ۱۳۸۵: ۱۳۸؛ ایتن، ۱۳۸۰: ۵۶) و رنگ ویژه‌ی ایزدان و خدایان و روحانیون بوده و در اساطیر ایرانی نشان رنگ اسب بسیاری از ایزدان است (رک. هینلز، ۱۳۸۲: ۳۷، ۴۱، ۷۶، ۱۲۰). از منظر روانشناسی رنگ سفید نمادی از «نقطه‌ی شروع و نشانگر نوعی رفتار افراطی است.» (لوشر، ۱۳۷۳: ۹۷) همچنین این رنگ در بسیاری موارد «نماد صلح و آزادی بوده؛ به همین جهت رنگ پرچم صلح، سفید است.» (نیکوبخت و قاسم‌زاده، ۱۳۸۴: ۲۸۹). این رنگ در اشعار شیبانی بیشتر به عنوان صفت برای پدیده‌های هستی به کار می‌رود.

در دفتر «جرقه» گاه این رنگ صفتی برای مو است که پیری و رنج صاحب آن را به تصویر می‌کشد:

«چو **زالی** چهره پرچین موی **اسپید** و یا دیو **سفید**ی پای در بنـــد» (شیبانی، ۱۳۲۴: ۹۴)

«وندر این شب هم که موهایم **سپید** گشته از جور گذشت روزگار» (همان: ۱۱۳)

در بسیاری از ادیان لباس رسمی روحانیان سفید بوده است. موبدان زرتشتی نیز این رنگ را برگزیده‌اند و شاعر در شعر «آتشکده‌ی خاموش» معصومیت آنان را در لباس سفید بیشتر نمایان کرده است:

«چوب‌های صندل خوشبوی را،/ به چنگک‌ها به روی آتش تابان آتشدان گذارند/ جامه‌هاشان چون **مرغان دریایی؛ سفید** و **بی گناه** و **پاک**...» (همان، ۱۳۴۳: ۷)

در تابلو سوم شعر «مادر» که داستان مادری است که به دلیل فقر تن به فساد می‌دهد رنگ سفید به عنوان صفت، یک بار به امواج _ که نمودی از مشکلات و رنج‌ها و فساد و تبعیض هستند_ نسبت داده می‌شود که به خشم آمده و دیوانه‌وار خود را به ساحل می‌کوبند و یک بار به مرغان دریایی که از وحشت به ساحل می‌آیند تا خود را از این ورطه مصون بدارند:

«امـواج **سـفید** رنـگ دریـا چـون شـیر گسـیخته سلاسل...

مـرغـان **سپـید** رنـگ دریا وحشت زده رو به ساحل آیند» (همان، ۱۳۲۴: ۶۲)

رنگ سفید در «آتشکده‌ی خاموش» همچنان بازگوکننده‌ی ناامیدی درونی شاعر است. شیبانی در این سروده تقابلی زیبا میان رنگ سفید و سیاه ایجاد می‌کند که همچنان بیانگر یأس و بدبینی اوست:

«من نمی‌دانم چه می‌شد/ کاین هیولا از نسیم نرم صحرایی/ همره گشت‌وگذار ماه/ بر گذرگاه **سپید** رفته در قلب سیاهی/ گاه‌گاه آهسته می‌گشت» (همان، ۱۳۴۳: ۱۲۴)

شیبانی در سروده‌ای دیگر برخلاف همیشه از کورسوی امیدی سخن می‌گوید:

«**امید** ما/ **ستاره‌ی سپید** ما/ نگاه ما به سوی تو/ به سوی تو نگاه ما/ مرو به خواب، به ما بتاب/ **ستاره‌ی سپید** ما..» (همان: ۴۹-۵۰)

رنگ سفید در «سراب‌های کویری» تنها یک بار سرشت آرامش‌بخش خود را نشان می‌دهد و در سایر موارد نوعی وحشت و یأس پنهان را تداعی می‌کند که مختص شیبانی است.

شاعر در این دفتر رنگ سپید را به عنوان صفت به کار می‌برد امّا همچنان همنشینی واژگان همراه رنگ سپید نشان از اندوه درونی او دارد:

«سرنوشت را بنگر/ که چه‌سان/ بر من‌وتو یکسان می‌گذرد/ پیکر **نمک**سود بر هم جوش ما/ تنها می‌تواند تنها/ به سنگینی قلاده‌های گناه/ بلعیده شود آرام‌آرام/ در کام این **سپید** افعی/ تن بر سنگ‌واره‌های **نمکین**/ آرمیده» (همان: ۱۲۳)

۴. ۴. طلایی (زرین)

رنگ طلایی یا زرین را جدا از رنگ زرد بررسی می‌کنیم، زیرا هر کدام نمود مفاهیمی متفاوت هستند. «از رنگ طلا می‌گوییم و چیزی که از آن استنباط می‌کنیم، زرد نیست رنگ طلا خاصیّت یک سطح است که برق می‌زند و درخشان است» (ایتن، ۱۳۸۰: ۱۹). این رنگ و فلز مربوط به آن باورهای عمیق و بسیاری را در خود نهفته دارد. «طلا طبیعتی آتشین، خورشیدی، شاهانه و حتی الوهی دارد. در برخی تمدن‌ها عقیده داشتند که تن خدایان از طلا ساخته شده. تن فراعنه‌ی مصر را هم از طلا می‌دانستند. شمایل‌های بودا طلایی هستند، که علامت اشراق و کمال مطلق است. پس‌زمینه‌ی

شمایل‌های بیزانسی _ وگاه تصاویر بودایی _ طلایی هستند که به معنای انعکاس نور آسمانی است» (گربران، ۱۳۸۵، ج ۴: ۲۱۷). در سنّت یونان، طلا خورشید را به ذهن متبادر می‌کند که تمام ویژگی‌های خورشیدی را داراست (همان: ۲۲۱). در اندیشه‌ی ایرانی نیز رنگ طلایی جایگاه ویژه‌ای دارد. در جهان‌شناسی مهری، هفت‌طبقه‌ی آسمان با یک رنگ مشخّص نامگذاری شده که طبقه‌ی چهارم و منزلگاه خورشید به رنگ زرین است (نک: ایتن، ۱۳۸۰: ۳۴). رنگ طلایی (زرین) در سروده‌های شیبانی در بیشتر موارد در جایگاه صفت برای پدیده‌های عالم هستی همچون خورشید یا ماه به کار می‌رود:

«لشکر شب تاخت برد بر سپه روز/ **مهر** دل افروز/ گشت نهان پشت کوه‌های کبودی/ با دل پر سوز/ افسر **زرّین** ماه گشت پدیدار» (شیبانی، ۱۳۲۴: ۳۰)

کاربرد این رنگ در دفتر «آتشکده‌ی خاموش» با دیدگاه اساطیری شاعر همخوانی دارد که یادآور تقدُّس این رنگ در میان زرتشیان است. رنگ طلایی گاهی در سروده‌ی «سرودی برای میترا» صفتی برای گردونه‌ی میترا می‌شود و گاهی به عنوان صفت برای «چشمه‌ی خورشید» به کار می‌رود:

«میترا آید/ میترا آید/ با گردونه‌ی **زرینش**/ چهرش خندان/ **مهر**ش تابان/ آتش خشمش سوزان» (همان، ۱۳۴۳: ۲۷)

شیبانی در سروده‌ای دیگر بر این باور است که روزی دوباره عظمت ایران باستان احیا خواهد شد از این‌رو، صفت طلایی را برای امیدواری خود برمی‌گزیند:

«سردار بزرگ امیدهای **طلایی**/ بازگرد/ به سرزمین‌های آشنا/ بازگرد/ ترنج خونین دل‌ها را، با نعل **زرّین** اسبت به بازی گیر» (همان: ۸۳)

رنگ طلایی در «سراب‌های کویری» بر خلاف دو مجموعه‌ی قبلی تصاویر متفاوتی ارائه می‌دهد. هرچند در این دفتر شاعر از جریانات اجتماعی فاصله گرفته امّا در برخی اشعار همان روح گرفتار در بند افکار ناامیدانه و بدبینانه را این بار با تعارض‌های درون خود آشکار می‌سازد. شعر «پالهنگ» بیانگر همین موضوع است و گرفتاری شاعر در یک پالهنگ کبود –با مفهومی نمادین– که حلقه‌ای زرّین برآن است در واقع نمایانگر نوعی تعارض جهان درون شاعر با بیرون است:

«پالهنگ کبود/ در مغاک‌های متروک/ طلسم فرساینده‌ی من بود/ بر گردنم/ و دستانم/ بر آن/ حلقه‌ای **زرین**/ با لکّه‌ای سرخ/ به رنگ یاقوت یمن/ سنگین‌تر از کیفر اهریمن» (همان، بی‌تا: ۶۷)

۴. ۵. زرد

از منظر روانشناسی رنگ زرد نموداری از روشنی، شادی زودگذر، آسان‌گیری و تسکین خاطر است (رک. لوشر، ۱۳۷۳: ۹۱). رنگ زرد در ادبیات فارسی رنگ چهره‌ی عاشق، شمع و گاه خورشید است (رک: شمیسا، ۱۳۷۷، ج۲: ۵۵۶). در ادبیات سنتی ایران این رنگ گاه نشانه‌ی صداقت و راستی است (رک. واردی و مختارنامه، ۱۳۸۶: ۱۷۴ و ۱۷۶) رنگ زرد در ادبیات معاصر به دلیل اوضاع سیاسی و اجتماعی و رنج و سختی حاصل از آن، «نمادی از پژمردگی، اضطراب و غم و تنفّر است.» (رک. نیکوبخت و قاسم‌زاده، ۱۳۸۴: ۲۲۴) این رنگ در شعر شیبانی و به ویژه دفتر «جرقه» بازتابی از اندیشه‌ها و باورهای یأس‌آلود و بدبینانه‌ی اوست و برای بیان رنج و اندوه رعیت ستمدیده به کار رفته است. رنگ زرد در شعر شیبانی در کنار رنگ سیاه جلوه‌گر فضای بیمار و گرفتار جامعه است. بیماری، لاغری و مرگ عواملی هستند که تیرگی و زردی را بازگو می‌کنند از همین رو در چند مورد نیز شاعر رنگ زرد را با کاربردی کنایی برای حالت رنگ‌پریدگی کارگران و رعیت ستمدیده بیان می‌کند:

«همه‌شان **زرد رخ** و گرسنه و بی منزل/ ... لاغر و **زرد** ولی سخت شجاع و پر دل...»؛

«چشم‌ها: بی نور/ **رخ‌ها: زرد**/ تن‌ها: سست و لاغر...» (شیبانی، ۱۳۲۴: ۱۶، ۱۲۱)

در «سراب‌های کویری» رنگ زرد صفتی برای یک شهر کویری است که تصویر غروب آن به نمایش گذاشته شده است. در این سروده با توجّه به مفهوم کلی آن، همچنان رنگ زرد تداعی‌گر اضطراب و ناامیدی است:

«و شهر **زرد** خاکی/ ز زخم قلب **خورشید**/ خون می‌مکد/ به زیستن...» (همان، بی‌تا: ۹۳)

این رنگ گاهی در مفهومی استعاری و نمادین برای بیان تبعیض و ظلم به کار رفته که راه رشد و ترّقی را بر مستعدان و افراد لایق بسته و فرومایگان را بر مسند اداره‌ی امور نشانده:

«ای غنچه‌ی ناشکفته پژمرده بر شاخه‌ی خشک و **زردی** آویزان

ای جام **شرنگ** مرگ را خورده افتاده به روی خاک‌ها بی‌جان...» (همان: ۹۸)

در دفتر «آتشکده‌ی خاموش» این رنگ یک‌بار و در سروده‌ی «گل نی» در مفهومی نمادین به کار رفته است که با توجّه به تاریخ سرایش (۱۳۳۲) تابلویی از برکه‌ای را تصویر کرده که نمادی از جامعه‌ی زمان شاعر است. در این سروده شاعر به انتظار دمیدن «گل نی» که در واقع تمثیلی از ناامیدی و نرسیدن است به امید عبث خود برای تغییر در جامعه اشاره می‌کند:

«هنگام شام تیره که **خورشید محتضر**/ خون ریزدش ز حفره‌ی قلبی که سفته داشت/ دریاچه‌ی **زرد**، چهره به خونابه می‌سترد» (همان، ۱۳۴۳: ۳۲)

۴. ۶. سبز

رنگ سبز «از نظر نمادی به درخت کاج شباهت دارد که دارای ریشه‌های عمیق، مغرور و تغییرناپذیر است. این رنگ همچنین نمودی از انعطاف‌پذیری اراده دانسته شده است» (لوشر، ۱۳۷۳: ۸۳-۸۴). رنگ سبز به دلیل ارتباط تنگاتنگی که با طبیعت دارد نمادی از باروری و رویش به شمار می‌رود (رک. پورحسینی، ۱۳۸۴: ۴۳). در ادبیات عرفانی نشانه‌ی تجلّی نور الهی است (رک. رازی، ۱۳۸۳: ۳۰۶) و «سمبل ایمان، عقیده، دین، توکّل، فناناپذیری، ابدیّت، عمق و رستاخیز است» (حجّتی، ۱۳۸۳: ۵۲). در فرهنگ و سنّت کهن ایران رنگ سبز در شمار رنگ‌های تیره بود و گاهی در معنای کبود و سیاه نیز به کار می‌رفت (رک. شمیسا، ۱۳۷۷، ج ۱: ۵۲۷) در ادبیات معاصر رنگ سبز نماد عشق، معنویت و سعادت است (نیکوبخت و قاسم‌زاده، ۱۳۸۴: ۲۲۳). در اشعار شیبانی رنگ سبز در بیشتر موارد به عنوان صفتی برای پدیده‌های طبیعی به‌کار رفته‌است و کمتر نشانی از ناامیدی و بدبینی در کاربرد این رنگ دیده می‌شود و این احتمالاً به سبب ذات زندگی‌بخش آن است. همچنین در اشعار شیبانی از رنگ زمرّدی نیز که طیفی از رنگ سبز است به عنوان صفت استفاده شده است. شیبانی به سنّت شعر کلاسیک و شاعران گذشته آسمان را مینایی و زبرجدین وصف کرده است:

«من بودم و کبر بود و برنایی بر چرخ **زبرجد** آشیانم بود» (شیبانی، ۱۳۲۴: ۹۹)

«از پس سریر **مینایی** شب/ زره‌پوش کمانداران کنگره‌های بارو دیده‌اندش» (همان، ۱۳۴۳: ۱۶)

در سروده‌ی «لعنت زده» شیبانی تصویری وهمناک آفریده که با توجّه به مفهوم کلی سروده، فضایی ترس‌آلود و دلهره‌آور را نشان می‌دهد. در این سروده رنگ سبز و زمرّدی به عنوان صفت به کار رفته‌اند که همچنان نشانگر اندیشه‌ی سراسر تردید و ناامیدانه‌ی شیبانی است:

«شباهنگام که در پی چیدن نرگس به **جنگل** شده بودم و بی محابا/ پروانه‌وار از **شاخی** به **شاخی** می‌جهیدم/ عشقه‌ی **سبز** مرداب خاموش، آرام آرام مرا در خود می‌کشید.../ و چشمان **زمردش** را بر چشمانم دوخت... دخترکم، خاموش/ شاد زی که فرجام/ پیر جادو از شر ابلیس **زمرد**چشمت رها کرد/ این بدان کرد تا با تو درآمیزد» (همان، ۱۳۴۳: ۱۴)

۴. ۷. آبی

در روانشناسی، رنگ آبی در دسته‌ی رنگ‌های سرد قرار می‌گیرد که «رنگ‌های آرامش‌بخش هستند و هارمونی آنها در محیط‌های مختلف بیشتر است» (استوار،۱۳۹۱: ۳۸). این رنگ از منظر روانشناسی نموداری از آرامش، خشنودی، یکپارچگی و تعلّق و همچنین آب آرام، طبیعت زنانه و روشنی و درخشش است (رک. لوشر، ۱۳۷۳: ۷۸–۷۹). در ادبیات سنّتی ایران نشانی از رنگی به نام آبی نیست (شمیسا، ۱۳۷۷، ج ۱: ۵۲۸) و به جای آن از واژه‌های لاجوردی و فیروزه‌ای و نیلوفری استفاده کرده‌اند. در ادبیات معاصر امّا کاربرد این رنگ بیشتر با همان لفظ «آبی» بوده است. در اشعار شیبانی این رنگ گاه صفتی برای چشم و لباس است و گاه بنایی را با صفت «آسمانی رنگ» توصیف می‌کند:

«کنار دیگر این صحنه آن بنای قشنگ/ که سال‌ها بود مهد دانش و فرهنگ/ کتابخانه سویی، سوی دیگرش از سنگ/ ز بهر موزه بنایی است **آسمانی رنگ**» (شیبانی، ۱۳۲۴: ۱۲)

و همچنین گاهی در مفهومی نمادین و یا کنایی خبر از ناامیدی و بدبینی و جنگ می‌دهد:

«درخشد از اثر نور لوله‌های تفنگ/ فضا پر است ز **دودی** غلیظ و **آبی رنگ**» (همان، ۱۳۲۴: ۱۱)

رنگ آبی گاهی صفتی برای دود کندر است که در آتشکده روشن شده تا فضایی روحانی را ایجاد کند:

«میان دود **آبی رنگ**...،/ کنیزان آناهیتا/ با بدن‌هایی که از لای حریری جامه‌هاشان،/ می‌نماید ماورای خویش را،/ به رقص دلکشی پرداخته بر گرد آتشدان...» (همان، ۱۳۴۳: ۷)

۴. ۸. نقره‌ای/ سیمین

این رنگ از طیف‌های رنگ خاکستری است و در شمار رنگ‌های خنثی قرار می‌گیرد. رنگ نقره‌ای در اشعار شیبانی به عنوان صفت آمده است. این رنگ گاه به سبک شعرای سنّتی رنگ پیکر معشوق است:

«مخوان ای یار **سیمین** بر حزینم   که شادم تا که دارم آرزویت» (شیبانی، ۱۳۲۴: ۹۲)

و گاه صفتی برای آسمان:

«ستارگان زنگار بسته را در زیر سم ستورش می‌شکنم/ ستاره‌ام در زیر افق ابروان در آسمان وسیع **نقره‌ای**/ چهره‌اش طلوع می‌کند» (شیبانی، ۱۳۴۳: ۹۵)

۴. ۹. خاکستری

رنگ خاکستری در روانشناسی رنگ‌ها، خنثی و بی‌تحرّک است (رک. لوشر، ۱۳۷۳: ۷۶) و عموماً بیانگر انفعال، سستی و ناامیدی است. در ادبیات سنتی کمتر نشانی از کاربرد رنگ خاکستری دیده می‌شود. در مقابل در اشعار شاعران معاصر این رنگ کاربرد فراوانی دارد که نمودار انفعال و بی‌تحرّکی در نتیجه‌ی شکست و سرخوردگی آرمانی است. (رک. فتوحی، ۱۳۸۷: ۱۰). رنگ خاکستری در اشعار شیبانی نیز بیانگر همین حس انفعال و واخوردگی است که با ناامیدی و بدبینی درونی شاعر همراه شده است:

«از منظر شهر تا خط افق/ بنگر پایین، بنگر بالا/ درهم شده سپید و زرد و **خاکی**/ این رنگ کثیف، این رنگ زننده‌ی تنفرآور را/ بینی همه گاه...» (شیبانی، ۱۳۲۴: ۱۱)

شیبانی در سروده‌ای دیگر با تکرار چند باره‌ی رنگ خاکستری و خاکستر، از بی‌تفاوتی و بی‌تحرّکی و سکون مردم سخن می‌گوید؛ در حالی که خود به دنبال امید و رهایی است با لحنی یأس‌آلود از بی‌تفاوتی و یأس مردم شِکوه می‌کند چرا که جز ناامیدی و بی‌تحرّکی چیزی نمی‌بیند:

«از ابرهای **خاکستری خاکستر** می‌بارد/ روی دیوار همسایه **خاکستر** می‌بارد/روی کاج باغ‌ها **خاکستر** می‌بارد/ روی پشت بام خانه‌ی ما **خاکستر** می‌بارد/ **خاکستر** می‌بارد به چشم‌های من که دوخته شده به آسمان **خاکستری**/ و در پی ستاره‌های آشناست/ به چشم‌های من که آماس کرده/ به چشم‌های من که جز **خاکستری** رنگی نمی‌بیند»(همان، ۱۳۴۳: ۹۴)

۴. ۱۰. بنفش

رنگ بنفش از نظر کاربرد، رنگی دو وجهی است. در این رنگ هم ثبات، عشق، ستایش و تسلّط روحانی و معنوی دیده می‌شود و هم نشانه‌هایی از هرج و مرج، آشوب و مرگ (رک. ایتن، ۱۳۸۰: ۲۱۹). «این رنگ در بسیاری از فرهنگ‌ها به معنی رنج و همدردی است» (استوار، ۱۳۹۱: ۳۱). نمود رنگ بنفش هم در ادبیات سنّتی و هم در ادبیات معاصر کم‌رنگ است. این رنگ از رنگ‌های ترکیبی است و از لحاظ روانشناسی یک رنگ شاهانه به شمار می‌رود.

رنگ بنفش در اشعار شیبانی عموماً صفتی برای پدیده‌های طبیعی است و جز یک مورد نشانی از کاربردی نمادین برای آن دیده نمی‌شود. این سروده تصویری عمیق را از بیابانی تاریک و تنش‌زا که خود نمادی از جامعه است به نمایش می‌گذارد که با حضور یک رگه نور بنفش، حس امید و مقاومت در برابر تاریکی و خفقان ایجاد کرده است:

«از پس تل‌های سیه‌رنگ بیابان/ با ستیز می‌لرزد/ یک رگ نوری **بنفش**/ تیره‌تر از وهم» (همان، ۱۳۴۳: ۳۹)

شیبانی در سروده‌ی زیر از «سراب‌های کویری» رنگ بنفش را در مفهومی استعاری به کار می‌برد که باز هم نموداری از اندیشه‌های یأس‌آلود و بدبینانه است. شیبانی در این سروده تصویری زنده از دنیای خیالی و مرموز را نشان می‌دهد که پر از امید و رهایی است، امّا در نهایت با ناامیدی و مانع مواجه می‌شود. احساسات و تصاویر حاکم بر این سروده ترکیبی از امید و ناامیدی را به خوبی به مخاطب منتقل می‌کند:

«مذابه‌ی انجمادهای **بنفش**/ شکوفه‌ی درختان یخ/ ستاره‌ی قطب‌های بلور.../ افسانه‌ی شارسان‌های کافور.../از درهای مفرغی برگیر/ تا بهمن‌های برودت/ فرو ریزند..../ لیکن/ نمی‌شد هرگز... نمی‌شد نمی‌شد/ که **بنفش** من/ طلسم اهریمن بود» (همان، بی‌تا: ۵۳ و ۵۶)

۴. ۱۱. فیروزه‌ای

فیروزه‌ای رنگی است که از ترکیب دو رنگ سبز و آبی به دست می‌آید. این رنگ تنها سه بار و آن هم در دفتر «آتشکده‌ی خاموش» آمده است و با توجّه به سرشت این رنگ که آرامش‌بخش به شمار می‌رود به عنوان صفتِ تداعی‌کننده‌ی همین حس به زیبایی مورد استفاده قرار گرفته‌است. در سروده‌ی زیر کاربرد رنگ فیروزه‌ای نشان‌دهنده‌ی زیبایی و لطافت طبیعت و در عین حال حس ابهام و رازآلودی است که در میانه‌ی یک تصویر ترسناک، آرامش و سکونی کوتاه ایجاد کرده است: «دمان همچنان اژدها در مغاک/ بپیچیده در پیچ و خم‌های آن/ مِهی همچو **فیروزه‌ای** پرنیان/ فتاده سر سنگ‌های سیاه/ بسی رشته‌ی نور از قرص ماه» (همان: ۹۸)

۴. ۱۲. زعفرانی

رنگ زعفرانی از طیف‌های رنگ طلایی دانسته شده و در اشعار شیبانی تنها دو بار به کار رفته است. در دفتر «جرقه» این رنگ در مفهومی کنایی برای توصیف چهره‌ی رنجور و ناتوان گروهی از کارگران به کار رفته است و شیبانی همچنان با اندیشه‌های کارگری زندگی نکبت‌بار کارگران ستمدیده‌ی و رعیت گرفتار در رنج و اندوه را روایت می‌کند. در این سروده احساسات و تصاویر ایجاد شده به کمک رنگ زعفرانی، حس پژمردگی و بیماری و همچین ترکیبی از ناامیدی و ناتوانی را منعکس می‌کند:

«آنها همه گیج، آنها همه منگ/ چشمان: بی نور، تن‌ها: **لاغر**/ رخساره نحیف و **زعفرانی رنگ**»(همان، ۱۳۲۴: ۱۲۰)

شیبانی در سروده‌ای دیگر این رنگ را صفتی برای خون به کار می‌برد که گذر عمر شاعر را بازگو می‌کند. در این سروده تصویری از ناتوانی، ضعف و تاثیرات ماندگار تجربیات زندگی را به نمایش می‌گذارد و حس عمیق و قدرتمندی از گذر زمان و تأثیرات آن را بر جسم منتقل می‌کند:

«خون **زعفرانی** اعداد/ بر پوست تنم/ تاریخ حیات مرا... درنوردیده‌است» (همان، بی‌تا: ۹۸)

۴. ۱۳. خرمایی

رنگ خرمایی ترکیبی از رنگ‌های قرمز پر رنگ یا غلیظ با زرد و آبی است. این رنگ، قهوه‌ای مایل به قرمز است و خصوصیات رنگ قهوه‌ای را داراست و در شمار کم کاربردترین رنگ‌ها در شعر شاعران است. رنگ خرمایی در اشعار شیبانی دو بار و به عنوان صفت برای چهره‌ی رنجور کارگری که مورد ستم قرار گرفته به کار رفته است. شیبانی در این سروده با تضاد و تقابل میان رنگ خرمایی ــ که بیانگر گرما و انرژی و تنش و اضطراب درونی شاعر است ــ و سرب مذاب، به خوبی احساسات پرتنش و تجربیات دردناک خود را به تصویر می‌کشند:

«چهرهی **خرمایی** افروختهاش منقبض/ دیدگان، مشعل سوزان/ قطرهی خون دم به دم/ چونان سربی مذاب/ ریزد از چین جبین» (شیبانی، ۱۳۲۴: ۴۰)

و در سروده‌ای دیگر صفتی برای پیکر معشوق است:

«بر آبگینهی رنگارنگ تختهای پلاتو/ پیکر **خرمایی**ات/ شهد هوس به کامهای حریصانه میریزد» (همان، بیتا: ۱۲۸)

۴. ۱۴. سایر رنگها (لیمویی، بور، ماشی، زیتونی، پرتقالی، ارغوانی)

برخی از رنگهایی که در شعر شیبانی به کار رفته به ندرت در آثار دیگر شاعران دیده میشود. این رنگها عموماً به عنوان صفت برای پدیده‌ای به کار رفته‌اند و به ندرت مفهومی را بازتاب میدهند.

از جمله رنگهای به کار رفته در شعر شیبانی **رنگ لیمویی** است که به عنوان صفتی برای شمع به کار رفته که با ترکیب با گلنار که خود سرخ است نشانی از نرمی و لطافت و زیبایی را نمایان کرده است:

«پرتو لرزان **لیمو رنگ** شمعی،/ بر رخ گلناری دوشیزه‌ای زیبا فتاده» (شیبانی، ۱۳۲۴: ۱۳۰)

رنگ بور نیز در دستهی رنگهای کم کاربرد قرار میگیرد. این رنگ یک بار به عنوان صفت برای موهای معشوق به کار رفته است. در این سروده ترکیب رنگ بور به همراه نور مهتاب با پریشانی روزگار شاعر در قالب تشبیه، تضادی زیبا ایجاد کرده و حس ناپایداری و آشفتگی را منتقل میکند:

«گیسوی **بور** او زیر مهتاب، همچنان روزگارم پریشان» (همان: ۶۶)

رنگ ماشی از طیفهای رنگ زرد است امّا تفاوت زیادی با آن دارد و در زمرهی آن دسته از رنگهایی است که شاعران به ندرت از آن استفاده میکنند. این رنگ در شمار رنگهای مبناست که شیبانی یک بار از آن به عنوان صفت استفاده میکند که نمایانگر بدبینی و یأس درونی شاعر است. در این سروده با استفاده از رنگهای سیمین و سیاه در کنار ماشی، حس عمیق میان «پاکی و مرگ»، «غم و کهنگی» و تاثیرات منفی خاطرات گذشته نشان داده شده است:

«هیکل تابوتی سیمین،/ به سیه پارچه‌ای پیچیده/ بر سر دست هزاران مطرود/ به جلو میلغزد/ گرد **ماشی رنگی**،/ که غمین خاطرههایی مغشوش،/ زهر پاشیده بر آن/ چون غباری مسموم،/ میدود از پی آن» (همان، ۱۳۴۳: ۲۴)

رنگ زیتونی رنگ سبز مایل به زرد است و از ترکیب رنگ سیاه و زرد ایجاد میشود. این رنگ در گروه رنگهای سرد قرار میگیرد و در شعر شیبانی در نقش صفت به کار رفته است. رنگ زیتونی نماد طبیعت، شجاعت و پایداری است و در این سروده، با توجّه به کاربرد آن برای رنگ بدن معشوق و رقصیدن او در میان جنگ نمودی از استقامت و استواری است: «تو آنی... که با تنی به **رنگ زیتون**/ میان آتش و خون/ برقصی» (همان: ۴۷)

رنگ پرتقالی از رنگهای ترکیبی است. این رنگ در دستهی رنگهای گرم قرار میگیرد. یکی از ویژگیهای بارز کاربرد رنگ در اشعار شیبانی آوردن صفات و اسامی تداعی کننده رنگهاست و این موضوع در سروده‌ی زیر و تناسب آن با چراغدان‌های صحن حرم تناسب عمیقی دارد و به خوبی تضاد میان گرما و شور با آرامش نور پرتقالی قندیل‌ها و غم و عزاداری و اندوه را به تصویر میکشد:

«در نور **پرتقالی** قندیل‌های صحن/ زن‌های چادری/ مردان با عبا/ پیر و جوان و خرد/ محزون و اشکبار/ پیوسته با تضرع، بر معجر **ضریح**/ کوبند سر» (همان: ۶۷)

رنگ ارغوانی نیز مانند رنگ بنفش، رنگی شاهانه است. این رنگ «نشانه‌ی تشریفات و شکوه است» (استوار، ۱۳۹۱: ۲۳). این رنگ از رنگ‌های ترکیبی است و شیبانی تنها یک‌بار به عنوان صفت آن را به کار برده است:

«چو گردد شام از مهر جهان‌تاب نبینـی جز سحـابی **ارغـوانی**» (شیبانی، ۱۳۲۴: ۹۳)

و در «آتشکده‌ی خاموش» این رنگ دو بار برای توصیف رنگ مِی به کار رفته است:

«دهد خان به رقصنده‌ی سیمین‌بری ساغری را/ به هنگام چرخیدن و پایکوبی/ چو خواهد بنوشد می **ارغوانی**...» (همان، ۱۳۴۳: ۱۰۳)

جدول شماره‌ی ۱. توزیع رنگ‌ها

دفترهای شعری	جرقه		آتشکده‌ی خاموش		سراب‌های کویری		جمع	
رنگ‌ها	رنگ اصلی	مظاهر	رنگ اصلی	مظاهر	رنگ اصلی	مظاهر	رنگ اصلی	مظاهر
سیاه	۴۵	۱۲۷	۵۰	۱۱۶	۱۳	۴۳	۱۰۸	۲۸۶
قرمز	۲۱	۳۴	۱۳	۴۱	۱۰	۱۳	۴۴	۱۴۸
سفید	۲۱	۴۲	۱۵	۴۷	۵	۱۹	41	۱۲۸
طلایی/زرین	۱۳	۹	۱۲	۷	۴	۳	۲۹	۱۹
زرد	۲۲	۲۹	۱	۱۴	۱	۲	۲۴	۴۵
سبز/ زمردی	۱۶	۱۷	۶	۱۰	۱	۴	۲۳	۲
آبی/ لاجوردی	۱۱	۸	۵	۶	۱	۲	17	۱۶
نقرای/ سیمین	۷	۲	۳	۱	۰	۰	۱۰	۳
خاکستری	۳	۴	۴	۵	۰	۰	۷	۹
بنفش	۲	۰	۱	۰	۲	۰	۵	۰
ارغوانی	۲	۱	۲	۱	۰	۰	۴	۲
صورتی	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۰
فیروزه‌ای	۰	۰	۳	۰	۰	۰	۳	۰
زعفرانی	۲	۱	۰	۰	۱	۰	۳	۱
خرمایی	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۲	۰
قهوه‌ای	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰
ماشی	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۰
زیتونی	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۰
پرتقالی	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۰
لیمویی	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰
بور	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰
جمع	۱۷۱	۲۷۷	۱۱۹	۲۵۱	۳۹	۸۶	۳۲۹	۶۱۴

نمودار توزیع رنگ در آثار شیبانی

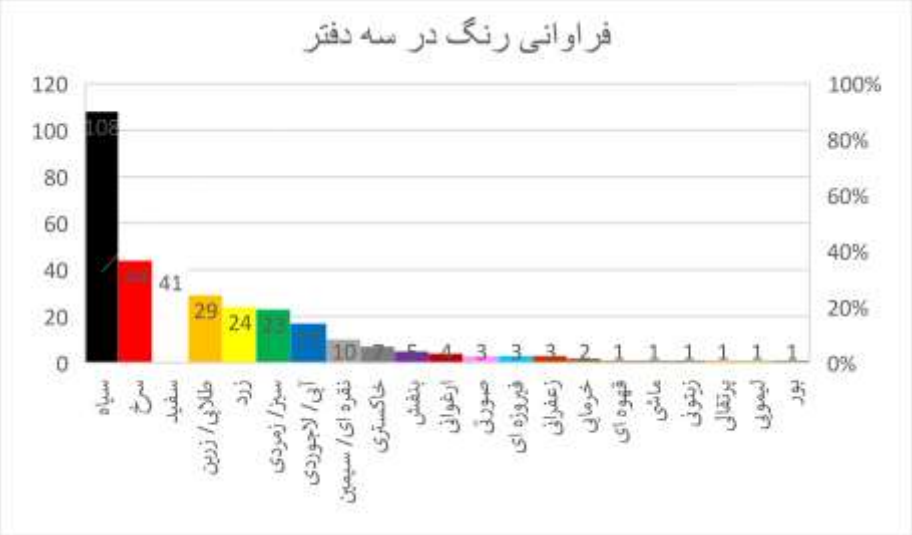

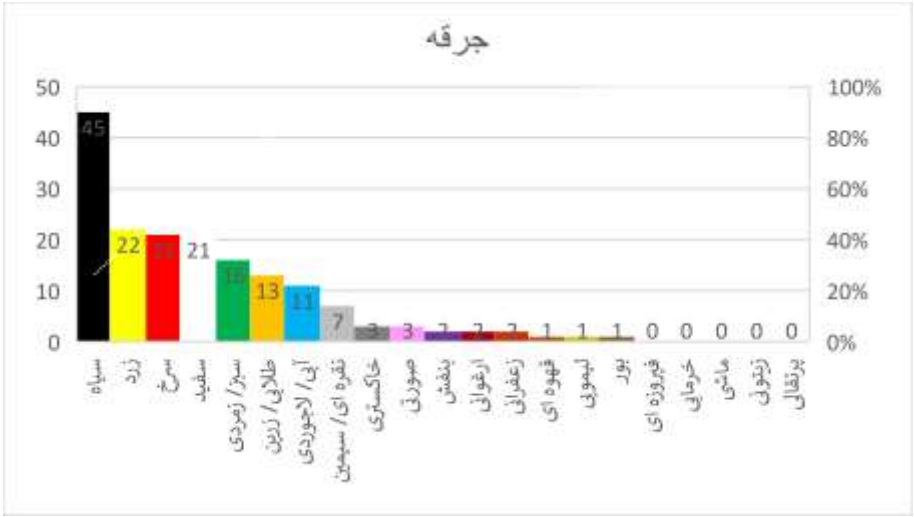

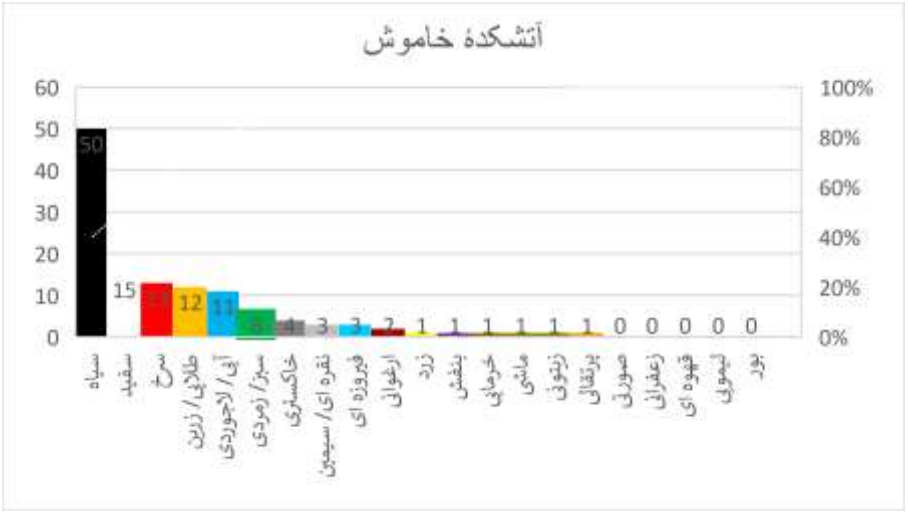

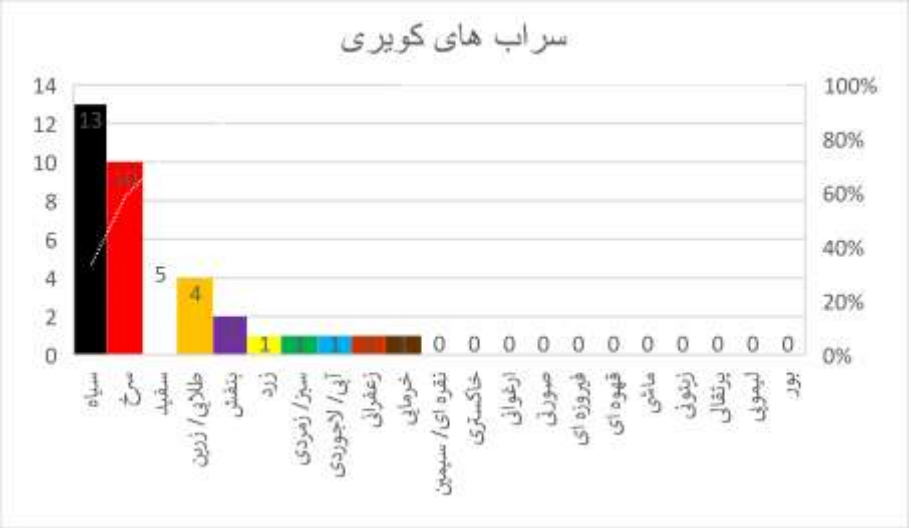

۵. نتیجه‌گیری

کاربرد رنگ در اشعار شیبانی در بیشتر موارد سیری نزولی داشته امّا تنوع در استفاده از رنگ، سیری صعودی را تجربه کرده است. شیبانی در به کارگیری رنگ‌هایی همچون لیمویی، زیتونی، خرمایی، بور و... که فقط در نقّاشی مفهوم خود را می‌توانند نشان دهند تجربه‌ی تازه و در عین حال موفقی ارائه داده است. کاربرد گسترده‌ی رنگ سیاه در هر سه دفتر، تیرگی و تباهی و بدبینی شیبانی را نسبت به شرایط زمانه نشانه می‌دهد. شیبانی در نخستین دفتر (جرقه)، رنگ‌ها را بیشتر در مفاهیمی کنایی و نمادین به کار می‌برد که عموماً بازتاب درد و رنج و سیه‌روزی طبقه‌ی کارگر و مردم عادی است؛ در حالی که این کاربرد در دومین دفتر (آتشکده‌ی خاموش) به شکلی کم‌رنگ‌تر نمودار گشته و در سراب‌های کویری دیگر نشانی از افکار و اندیشه‌های سیاسی و کارگری نیست.

کاربرد فراوان، کنایی و نمادین رنگ‌های سیاه، سرخ، زرد و خاکستری در دفتر «جرقه» نمودی از نگاه بدبین و یأس‌آلود شاعر است که ردّپای این نوع نگرش همچنان در دفتر «آتشکده‌ی خاموش» دیده می‌شود که بیشتر نتیجه‌ی تمایلات سیاسی و اجتماعی اوست. همچنین به ندرت می‌توان در میان سروده‌های شیبانی رنگی را در کاربردی امیدبخش و شادی‌آور دید و آنجا نیز که از رنگی با همین مفهوم استفاده می‌کند باز هم رگه‌هایی از ناامیدی و بدبینی دیده می‌شود.

برخلاف بسیاری از شعرای نوگرای معاصر، تنوع و بسامد رنگ در سروده‌های شیبانی گسترده است. دلیل این گستردگی کاربرد رنگ، به مهارت شاعر در هنر نقّاشی برمی‌گردد؛ وجهی که به جز شعر سهراب سپهری در سروده‌های سایر شعرای نوگرا به ندرت دیده می‌شود. از سوی دیگر کاربرد نمادین رنگ در اشعار شیبانی برخلاف بسیاری دیگر از شعرا با توجّه به اندیشه‌های سیاسی وی وجهی نمادین و یأس‌آلود پیدا کرده است.

به طور کلی با توجّه به کاربرد رنگ در اشعار شیبانی، می‌توان تأثیر هنر نقّاشی بر شعر و شعر را بر نقّاشی و تأثیر این دو هنر را بر ذهن و روان شاعر دریافت و آن‌گونه که از سروده‌های او پیداست بیشتر از آنکه شعر بر نقّاشی‌اش تأثیر گذاشته باشد نقّاشی بر بُعد ادبی روان شیبانی مؤثر افتاده، زیرا بسیاری از تصاویری را که در اشعارش آمده می‌توان بر صفحه‌ی بوم نقاشی کرد.

منابع

اپلی، ارنست. (۱۳۷۱). *رؤیا و تغییر رؤیا*. ترجمه‌ی دل‌آرا قهرمان، تهران: فردوس و مجید.

استوار، مسیب. (۱۳۹۱). *رنگ*. تهران: رازنامه.

اکبری قوچانی، حسینعلی. (۱۳۷۸). *مفهوم و معانی اصطلاحات عرفانی*. مشهد: سخن گستر.

ایتن، یوهانس. (۱۳۸۰). *هنر رنگ*. ترجمه عربعلی شروه، تهران: یساولی.

باباچاهی، علی. (۱۳۷۳). *گزینه اشعار منوچهر شیبانی*. تهران: مروارید.

پورحسینی، مژده. (۱۳۸۴). *معنای رنگ*. تهران: هنر آبی.

حجّتی، محمّدامین. (۱۳۸۳). *اثر تربیتی رنگ*. قم: جمال.

حسن‌لی، کاووس؛ احمدیان، لیلا. (۱۳۸۶). «کارکرد رنگ در شاهنامه‌ی فردوسی؛ با تکیه بر سیاه و سفید». *ادب‌پژوهی*، شماره‌ی ۲، صص ۱۴۳-۱۶۵. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17358027.1386.1.2.5.4

حسن‌لی، کاووس؛ صدیقی، مصطفی. (۱۳۸۲). «تحلیل رنگ در سروده‌های سهراب سپهری». *پژوهش‌های ادبی*، پیاپی ۱۳، صص ۶۱-۱۰۳. http://dorl.net/dor/20.1001.1.17352932.1382.1.2.9.7

دستغیب، عبدالعلی. (۱۳۹۱). *از دریچه‌ی نقد (دفتر مقالات)*. ج۳، تهران: خانه کتاب.

رازی، نجم‌الدین. (۱۳۸۳). *مرصادالعباد*. به کوشش محمدامین ریاحی، تهران: علمی فرهنگی.

زرین‌کوب، حمید. (۱۳۵۸). *چشم‌انداز شعر نو فارسی*. تهران: توس.

سام خانیانی، علی‌اکبر؛ وحیدیان کامیار، تقی. (۱۳۸۲). «رنگ در شعر معاصر». *زبان و ادبیات دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی مشهد*، ش ۴، صص۱۷-۳۳. https://www.sid.ir/paper/11358/fa

شمس لنگرودی، محمد تقی. (۱۳۷۷). *تاریخ تحلیلی شعر نو*. ج ۱، تهران: مرکز.

شمیسا، سیروس. (۱۳۷۷). *فرهنگ اشارات*. تهران: فردوسی.

شوالیه، ژان؛ گربران، آلن. (۱۳۸۵). *فرهنگ نمادها*. ترجمه‌ی سودابه فضایلی، تهران: جیحون.

شیبانی، منوچهر. (۱۳۲۴). *جرقه*، بی‌نا.

ـــــــــــ (۱۳۴۳). *آتشکده‌ی خاموش*. تهران: چاپ خیام.

ـــــــــــ (بی‌تا). *سراب‌های کویری*. تهران: آبان.

علوی مقدم، مهیار؛ سوسن‌پور، شهرام. (۱۳۸۹). «کاربرد نظریه‌ی روانشناسی رنگ ماکس لوشر در نقد و تحلیل شعر فروغ فرخزاد». *پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی*، شماره‌ی ۲، پیاپی ۶، صص ۹-۳۰.
https://rpll.ui.ac.ir/article_19259.html

فتوحی، محمود. (۱۳۸۷). «سه صدا، سه رنگ، سه سبک در شعر قیصر امین‌پور». *ادب‌پژوهی*، شماره‌ی ۵، صص ۹-۳۰.
https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17358027.1387.2.5.1.3

کاشفی سبزواری. (۱۳۵۰). *فتوت‌نامه‌ی سلطانی*. به کوشش محمدجعفر محجوب، تهران: بنیاد فرهنگ ایران.

کندری، مهران. (۱۳۸۵). *دین و اسطوره در آمریکای وسطی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

لاهیجی، شمس‌الدین. (۱۳۸۱). *مفاتیح‌الاعجاز فی شرح گلشن‌راز*. تهران: زوار.

لوشر، ماکس. (۱۳۷۳). *روانشناسی رنگ‌ها*. ترجمه‌ی ویدا ابی‌زاده، تهران: درسا.

مرادی، محمد. (۱۳۹۵). «تنوع متمایز رنگ در اشعار حسین منزوی و تحلیل جلوه‌های نوآورانه و تقلیدی آن». *شعرپژوهی (بوستان ادب) دانشگاه شیراز*، شماره‌ی ۳، پیاپی۲۹، صص ۱۳۹-۱۶۶.
https://doi.org/10.22099/jba.2016.3567
نیکوبخت، ناصر؛ قاسم‌زاده، سیدعلی. (۱۳۸۴). «زمینه‌های نمادین رنگ در شعر معاصر؛ با تکیه و تأکید بر اشعار نیما، سهراب سپهری و موسوی گرمارودی». *دانشگاه شهید باهنر کرمان*، پیاپی ۱۸، صص ۲۰۹-۲۳۹.
https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/314681
ویتگنشتاین، لودویگ. (۱۳۸۱). *درباره رنگ‌ها*. با پی گفتاری از بابک احمدی، ترجمه‌ی لیلی گلستان، تهران: مرکز.
واردی، زرین‌تاج؛ مختارنامه، آزاده. (۱۳۸۶). «بررسی رنگ در حکایت‌های هفت‌پیکر نظامی». *ادب‌پژوهی*، شماره‌ی ۲، صص ۱۶۷-۱۸۹. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17358027.1386.1.2.8.7
هیلنز، جان. (۱۳۸۲). *شناخت اساطیر ایران*. ترجمه‌ی احمد تفضلی و ژاله آموزگار، تهران: چشمه.
یعقوبی، علی سرور. (۱۳۸۸). «رنگ و حس آمیزی در شعر معاصر». *مطالعات نقد ادبی*، شماره‌ی۱۴، صص ۱۰۵-۱۲۴.
https://sanad.iau.ir/Journal/padab/Article/1060127